

О. О. Савченко, кандидат філософських наук, доцент

ФІЛОСОФСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Запропоновано короткий аналіз основних концепцій мови, що існували в історії філософської думки, розглянуто особливості викладання іноземної мови на сучасному етапі, сформульовано педагогічні завдання в контексті іншомовної освіти.

Ключові слова: *мовна освіта, мовна картина світу, комунікативна діяльність, комунікативна поведінка, лінгвокультура, лінгвосоціум.*

Актуальність проблеми. Сьогодні ЮНЕСКО стратегічним завданням визначає перехід людства від культури війни до культури миру. У розв'язанні цього завдання величезну роль відіграє мовна освіта, оскільки у контексті полікультурної парадигми саме вона орієнтується на подолання відчуження, формування толерантної поведінки, визнання і розвитку основоположних демократичних цінностей, здатності жити в умовах культурного й етнічного різноманіття, вона покликана формувати у студентів вміння жити і працювати в інформаційному просторі постійно мінливого світу, успішно спілкуватися з представниками інших культур і носіями інших мов, здійснювати взаємовигідне співробітництво. Будучи засобом взаємодії між представниками різних культур і соціумів, мова є наймогутнішим засобом здійснення соціальних, політичних, економічних та інших перетворень на міжнародному рівні, що, як ніколи раніше, актуалізує необхідність підготовки великої кількості фахівців, які володіють іноземною, зокрема англійською мовою. Актуальність даного завдання демонструє той факт, що 2016 рік був оголошений в Україні роком англійської мови. Бажання осмислити стан іншомовної освіти, окреслити коло пов'язаних з нею проблем і зумовили написання даної статті.

Аналіз останніх джерел і публікацій свідчить про певну зацікавленість вчених, як вітчизняних: Ф. С. Бацевич, Т. С. Возняк, В. С. Калюжний, І. В. Чернова, так й іноземних: Н. Д. Гальськова, Н. І. Гез, Н. В. Гутарева, В. А. Канке, У. Лайкен, Г. Кемп, С. Соамес [1–3] та інших проблемними питаннями щодо сутності філософії мови і комунікації, основних категорій, понять, практичних проблем функціонування і застосування мови у світі. Слід зауважити, що в останні роки предметом особливо пильного інтересу вчених-лінгвістів, фахівців у галузі дидактики та методистів є аспект викладання і вивчення іноземних мов: В. З. Дем'янков, Ю. С. Степанов, А. А. Залевська та ін. З кінця

90-х рр. XX ст. в лінгвістиці з'являється поняття «мовна особистість», що дозволяє розглядати мову не в абстракції від людини, яка розвивається, а як сторону людської особистості: Г. І. Богін, Ю. М. Караулов, І. А. Стернін, І. І. Халєєва та ін.

Однак у дослідженнях, присвячених зазначеній тематиці, на думку автора, певним чином бракує системного підходу щодо осмислення феномену мовної освіти в контексті викладання іноземних мов. Отже, *метою даної статті* є спроба проникнути в сутність проблем, пов'язаних із викладанням іноземної мови у філософському дискурсі.

Вклад основного матеріалу. Інтерес до мови, її походження і характеристики та інші пов'язані з мовою проблеми виходять за рамки лінгвістики і, можна сказати, є однією з найважливіших філософських проблем. Філософи античності приділяли основну увагу імені як слову, що означало окремий предмет; так, Сократ, Платон і Аристотель вважали, що ім'я виникає не довільно, а залежно від природи, оскільки слова відбивають сутність предметів та їхню форму. Зв'язок слова з предметом, на думку Демокріта, закріплювався громадською традицією, тому він вважав мову формою суспільного договору [4].

Пізніше, в середні віки, велику увагу стали приділяти співвідношенню слів і понять, що змістило акцент зі слова на речення, суб'єктом якого вважалося те, що має певні властивості і бере участь у відносинах. У контексті філософії речення дискурс не обмежується аналізом окремих речень, розглядаються й тексти, що є складеними з речень, що не суперечать одне одному. Розвиток філософії речення сприяв тому, що філологи, філософи, логіки, психологи почали фокусувати свої зусилля на вивченні теорії значення і смислу та законів синтаксису, оскільки стратегічною метою філософії речення було досягнення максимальної ясності в розумінні мови [4].

Для новітнього часу характерно розглядати мову з точки зору філософії ціннісних настанов: мова створюється і використовується людьми не довільно, а відповідно до їх цілеспрямованої діяльності, практики, при цьому людину цікавить не просто істина (як у філософії речення), яка показує об'єкт таким, яким він є безвідносно до цілей людини, а значення (цінність) об'єкта для людини [4].

Детальніше зупинимося на основних ідеях вчених, внесок яких у вивчення зазначеної у даній статті проблематики, вважається найбільш значущим. Так, В. фон Гумбольдт, один із основоположників лінгвістики як науки, розвинув вчення про мову як безперервно творчий процес і про «внутрішню форму мови» як вираження індивідуального світогляду народу, створив діяльнісно-енергетичну концепцію мови, яка органічно увійшла в сучасну фі-

лософію культури, філософію мови й антропологію. В. Гумбольдт вважав, що кожна мова має свою «внутрішню форму», специфічну структуру – граматичну побудову й притаманні їй способи словотворення, наприклад, «спосіб позначення – іменування», обумовлену «самобутністю народного духу». Розуміючи мову як орган, який утворює думку, В. Гумбольдт наголошує залежність мови від мислення, він стверджує, що мислення залежить від мови, яка утворює проміжний світ між зовнішньою дійсністю і мисленням. Різні мови кваліфікуються як різні світобачення, кожна конкретна мова містить у собі свою національну самобутню класифікаційну систему, яка визначає світогляд носіїв цієї мови і формує їх картину світу. Говорячи про те, що, опановуючи інші мови, людина розширює «діапазон людського існування», В. Гумбольдт мав на увазі саме осягнення за допомогою мови – через «мовне світобачення» – картини світу іншого народу. Так, основним у лінгвістичній концепції Гумбольдта є вчення про тотожність «духу народу» та його мови [5].

На основі вчення В. Гумбольдта побудував свою теорію мовної картини світу один із найвідоміших лінгвістів ХХ ст. Л. Вайсгербер, який розумів мову не як ізольовану галузь людського життя, а як духовний центр, серцевину величезного горизонту зв'язків, тому дія мови як рушійної духовної сили культурного розвитку належить до всіх духовних досягнень і всієї духовної діяльності тієї чи іншої мовної спільності. Поняття «мовної спільності» стало одним із основоположних у його вченні. Вважаючи мовну спільність основною формою спільності людей, Л. Вайсгербер наголошує, що саме її треба розглядати як «підступ» (*Zugang*) до сфери духу і культури [6].

Л. Вайсгербер вважав, що в мові людини закладена сила, «енергеія», яка великою мірою впливає на її свідомість у всіх сферах духовної культури, в тому числі й у сфері науки, хоча він не ототожнював наукову і мовну картини світу, на відміну від Е. Кассіра, який визнавав владу мови над науковою свідомістю на початковому етапі діяльності вченого, спрямованої на дослідження того чи іншого предмета. Він писав: «...відправною точкою будь-якого теоретичного пізнання є вже сформований мовою світ: і натураліст, і історик, і навіть філософ бачить предмети спочатку так, як їм їх подає мова» [7, с. 116]. Е. Кассіра вважав, що вчений повинен прагнути до подолання влади мови над його дослідницькою свідомістю: «...наукове пізнання, вирощене на мовних поняттях, не може не прагнути залишити їх, оскільки воно висуває вимогу необхідності й універсальності, якій мови, як носії певних різноманітних світобачень, відповідати не можуть і не мають» [7, с. 117].

Позиція Л. Вайсгербера в порівнюванні мовної та наукової картин світу ближче до позиції Б. Уорфа, який виводив наукову картину світу прямо з мовної. Він писав: «Ми розчленовуємо природу в напрямку, що підказує наша

рідна мова. Ми виділяємо в світі явищ ті чи інші категорії і типи зовсім не тому, що вони (ці категорії і типи) самоочевидні; навпаки, світ постає перед нами як калейдоскопічний потік вражень, який має бути організований нашою свідомістю, а це значить в основному – мовною системою, що зберігається в нашій свідомості» [8, с. 174]. В остаточному підсумку, Б. Уорф ставить знак рівності між науковим пізнанням і повсякденним, оскільки мовна картина світу відображає масову, буденну свідомість, через яку людина пропускає свої враження від зовнішнього світу, і згодом їх упорядковує.

Картина світу змінюється від однієї культури до іншої, тому немає однакових національних культур, більш того – немає однакових образів свідомості, що відображають однакові або навіть один і той же культурний предмет [9, с. 19]. Отже, кожен лінгвосоціум має свою «картину світу», яка відповідає орієнтаційним і екзистенційним (фізичним, духовним, технологічним, етичним, естетичним та ін.) потребам. Мовна освіта передбачає оволодіння студентом вміннями розуміти носія іншого мовного образу світу, чужої картини світу, тобто «об'єктом впливу» навчальних дій у процесі викладання іноземної мови має бути не тільки комунікативна здатність студента, але і його вторинна мовна свідомість (вербально-семантичний рівень мовної особистості) і вторинна когнітивна свідомість (як результат підключення студента до когнітивного, тезаурусного рівня). Таке твердження дає підстави розширити об'єкт засвоєння іноземної мови, і внаслідок цього результат засвоєння, включивши в нього поряд із зазначеними вище параметрами також і знання про світ іншого народу в «формі образів свідомості», що розуміються як «сукупність перцептивних і концептуальних знань особистості про об'єкт реального світу для свого ментального існування» [9, с. 10].

У контексті навчання іноземної мови викладені вище погляди дають змогу дійти висновку, що навчання нерідній мові має бути спрямованим не тільки на формування у студентів здатності практично користуватися мовою, що вивчається, в різних соціально-детермінованих ситуаціях (йдеться про розвиток комунікативної компетентності), а й на залучення студентів до іншого (національного) образу свідомості. Звідси, результатом навчання іноземної мови мають стати сформована (на певному рівні) у студента «мовна картина світу», типова для *інофона* (носія іноземної мови та відповідної картини світу) та вміння розпізнавати мотиви і настанови особистості, що належать іншій спільності, де діє інша система цінностей, і розуміти носія іншого мовного «образу світу». Це стане можливим, якщо студент буде володіти вмінням «когнітивної дії», притаманної носію іншої національної культури [10, с. 311]. Тому позитивного результату навчання іноземної мови можливо досягти за умови, якщо в когнітивній системі студента будуть побудовані вторинні ког-

нітивні конструкції-значення, що співвідносяться зі знаннями про світ представника іншої лінгвокультурної спільності [11]. У сфері рецептивних видів комунікативної діяльності висловлена вище ідея може бути зведена в першу чергу до навчання студентів умінням розуміти іншомовний текст як форму соціального буття представників іншої мовної спільності. У цьому випадку студенти, інтерпретуючи текст та приховані в ньому інтенції автора, відкривають для себе концепти іншої культури і стереотипи комунікативної поведінки її носіїв. Що стосується говоріння і письма (продуктивних видів мовленнєвої діяльності), то планованим результатом мовної освіти може стати володіння студентами системою лексико-семантико-граматичних зв'язків мови, яка вивчається, що дозволить їм здійснювати комунікативну діяльність у найбільш типових, стандартних ситуаціях спілкування на так званому прагматичному рівні [11].

Необхідність залучення до образу свідомості іншого народу найприроднішим чином орієнтує мовну освіту на розвиток у студентів здібностей не просто до мовного, а до міжкультурного спілкування, оскільки національна культура включає комунікативну поведінку народу. Під комунікативною поведінкою в найзагальнішому вигляді пропонується розуміти реалізовані в комунікації правила і традиції спілкування тієї чи іншої лінгвокультурної спільності як в цілому, так і певної групи носіїв мови, об'єднаних за тією чи іншою ознакою, а також окремого індивіда, комунікативна поведінка якого має національно специфічний характер і виступає як аспект вияву в спілкуванні мовної особистості [12]. Неадекватне сприйняття комунікативної поведінки одного народу іншим народом створює «зону нерозуміння», порушує комунікацію і навіть може призводити до виникнення міжособистісних і між-етнічних конфліктів. Отже, в результаті мовної освіти у студента можуть і мають з'явитися сформовані:

- готовність до осмислення соціокультурного портрета країни, мова якої вивчається, та розуміння носіїв відповідної мови;
- етнічна, расова та соціальна толерантність, мовний такт і соціокультурна ввічливість;
- схильність до пошуку ненасильницьких способів розв'язання конфліктів.

Так, оскільки в процесі вивчення іноземних мов, який має яскраво виражену соціальну сутність, відбувається збагачення студентів індивідуальним досвідом спілкування з іншою лінгвокультурою, результатом іншомовної підготовки стають позитивні зміни в загальній структурі поведінки студента.

Висновки. Викладачі іноземних мов у першу чергу мають, поряд з навчанням основним граматичним і лексичним навичкам, розширити індивідуальну картину світу студентів за рахунок залучення до іншої культурної

картині світу (процеси розвитку); пояснити й допомогти засвоїти інший культурний спосіб життя і притаманні йому поведінкові моделі (процеси пізнання); вживати лінгвістичні й екстралінгвістичні (невербальні) засоби в автентичних ситуаціях міжкультурного спілкування (процес формування навичок і умінь), що, в контексті полікультурної парадигми, надає навчання іноземної мови великий особистісно-розвиваючий потенціал.

Сучасні цивілізаційні виклики диктують необхідність у процесі навчання іноземної мови формувати в студента нове світобачення – світобачення громадянина своєї країни і громадянина світу, який володіє планетарним мисленням, здатного бути відкритим до ідей миру і соціально-культурних цінностей інших народів, який готовий успішно здійснювати різні форми спілкування з носіями чужих лінгвоетнокультур, переробляти одержувану в ході цього спілкування інформацію і приймати необхідні рішення. Очікування і планування такого результату в сфері мовної освіти і його реальне досягнення обумовлені тим, що мова сьогодні розглядається як один із найбільш цінних елементів загальноукраїнської, європейської і світової культурної спадщини, як філософія міжкультурної соціальної взаємодії, саме мова є засобом адекватної взаємодії між представниками різних лінгвосоціумів, яка має перетворитися з чинника, що перешкоджає діалогу між представниками різних культур, на засіб взаємного розуміння і збагачення [13]. Отже, ґрунтуючись на відповідних філософських основах і при використанні інноваційних освітніх технологій, мова може стати засобом здійснення соціальних перетворень ненасильницьким шляхом на загальноукраїнському та планетарному рівнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Lycan W. G. *Philosophy of Language: A Contemporary Introduction* / William G. Lycan. – Routledge, 2008. – 240 p.
2. Kemp G. *What is this thing called Philosophy of Language?* / Gary Kemp. – Routledge, 2013. – 224 p.
3. Soames S. *Philosophy of Language* / Scott Soames. – Princeton University Press, 2012. – 200 p.
4. Devitt M. *Language and Reality: An Introduction to the Philosophy of Language* / Michael Devitt, Kim Sterelny. – A Bradford Book, 1999. – 360 p.
5. Гумбольдт В. *Язык и философия культуры* / В. фон Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1985. – 448 с.
6. Вайсгербер Й. Л. *Родной язык и формирование духа* / Й. Л. Вайсгербер. – М. : УРСС Эдиториал, 2004. – 232 с.

7. Радченко О. А. Язык как мирозидание. Лингвофилософская концепция неогумбольдтианства / О. А. Радченко. – М. : КомКнига, 2006. – 312 с.
8. Уорф Б. Наука и языкознание / Б. Л. Уорф // Новое в лингвистике. Вып. 1. – М. : Изд-во иностр. лит., 1960. – 464 с.
9. Демьянков В. З. Доминирующие лингвистические теории в конце XX века [Электронный ресурс] / В. З. Демьянков // Язык и наука конца 20 века. – М. : Ин-т языкознания РАН, 1995. – С. 239–320. – Режим доступа: http://www.infolex.ru/Dem_Publ.html#_Тoc33076916.
10. Халеева И. И. Вторичная языковая личность как реципиент инофонного текста / И. И. Халеева // Язык-система. Язык-текст. Язык-способность : сб. ст. / Ин-т рус. яз. РАН. – М., 1995. – С. 280–287.
11. Гальскова Н. Д. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактическая методика / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. – М. : АСАДЕМА, 2007. – 234 с.
12. Стернин И. А. Модели описания коммуникативного поведения / И. А. Стернин. – Воронеж : ВГУ, 2000. – 27 с.
13. Гутарева Н. В. Языковое образование и пути его развития в России [Электронный ресурс] / Н. В. Гутарева // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов, 2010. – № 1 (5). – Режим доступа: www.gramota.net/editions/2.html.

ФИЛОСОФСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ПРОЦЕССА ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Савченко О. А.

Предложен краткий анализ основных концепций языка, существовавших в истории философской мысли, рассмотрены особенности преподавания иностранного языка на современном этапе, сформулированы педагогические задачи в контексте иноязычного образования

Ключевые слова: языковое образование, языковая картина мира, коммуникативная деятельность, коммуникативное поведение, лингвокультура, лингвосоциум.

PHILOSOPHIC INTERPRETATION OF A FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Savchenko O. O.

The article deals with the main language concepts that existed in the history of philosophic views, considers some peculiarities of foreign languages teaching, and defines teaching tasks in the context of language education.

Interests in language, its origins and characteristics and other problems related to language go beyond linguistics limits and are regarded as one of the most important philosophic problems.

The philosophers of Antiquity and the Middle Ages paid attention to the study of a word as a basic element of language. Later, in the Middle Ages, much attention was paid to the relation of words and notions that shifted the emphasis from words to sentences. The development of philosophy of the sentence made linguists, philosophers, psychologists, scientists in the field of logic focus their efforts on the study of the theory of sense and meaning and the laws of syntax.

Modern scientists consider language in terms of philosophy of value attitude; they believe that language is created and used by people not randomly but according to their purposeful activity, practice, and people are not interested in the truth (as in philosophy of the sentence), that shows an object as it is, not regarding a person's purposes, but considering the importance (value) of this object for the person. Scientists put an equality sign between scientific and everyday knowledge as the language world picture reflects mass, everyday consciousness, and a human being let their impressions from the outer world through themselves and then arrange them.

The world picture varies from one culture to another, so there do not exist the same ethnic cultures, so each linguistic society has its own 'world picture', which corresponds to the orientation and existential (physical, spiritual, technological, ethical, aesthetic, etc.) needs. Language education supposes that students acquire skills to understand the informant of different language image, of foreign world picture; thus the 'target of educational ideas influence' in the process of teaching foreign languages should be not only communicative ability of a student, but his secondary language consciousness (verbal and semantic level of linguistic identity) and secondary cognitive consciousness (as a result of connecting students to the cognitive, thesaurus level).

In the context of foreign language teaching opinions stated above enables making the conclusion that teaching non-native language must be aimed not only at developing students' ability to use the target language in various situations that are socially determined (the development of communicative competence is meant), but also to attracting students to the different (national) mode of consciousness. Hence, foreign language teaching should result in developing students' 'language world picture' that is typical for a foreign language speaker and corresponding picture of the world, and in the ability to recognize a personality's motives and guidelines that belong to a different community where there are other values, and to understand a bearer of different 'language image of the world'.

Foreign language teachers, along with developing students' basic grammar and lexical skills, have to expand their individual view of the world by attracting students to the world picture of a different culture (processes of development); to explain and help learn new cultural lifestyle and behavioural models that are typical for this lifestyle (processes of learning); to use linguistic and extra-linguistic (non-verbal) means in authentic situations of intercultural communication (process of skills and abilities development) which, in the context of multicultural paradigm, provides foreign language learning with a great potential of personality development.

Modern civilization challenges necessitate, while learning a foreign language, developing new students' outlook – the outlook of citizens of their native country and citizens of the world, who have a planetary thinking, who are able to be open to the ideas of peace

and social and cultural values of other nations, who are ready to perform various forms of communication with the bearers of different language and ethnic cultures, and process the information obtained in the process of communication and to make necessary decisions. Waiting and planning this result in the sphere of language education and its actual achievement is determined by the fact that language is nowadays regarded as one of the most valuable elements of national, European and world cultural heritage, as the philosophy of intercultural social interaction. Language is the means of adequate interaction between different language societies that should not be a factor that blocks dialogues between different cultures, but should turn into the means of mutual understanding and enrichment. Thus, grounding on relevant philosophic foundations and using innovative educational technologies, language can become a means of non-violent social change at the national and planetary levels.

Key words: *language education, language world pattern, communicative activity, communicative behaviour, linguistic culture, linguistic society.*

